

П. В. Свіржевський

*здобувач вищої освіти факультету управління та безпеки населення
Національний університет цивільного захисту України
м. Черкаси, Україна*

Б. М. Цимбал

*доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри управління та безпеки населення
Національний університет цивільного захисту України
м. Черкаси, Україна*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ВИРОБНИЧОГО ТРАВМАТИЗМУ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** На основі аналізу показників стану виробничого травматизму в Україні за 2021–2023 роки встановлено, що, незважаючи на скорочення кількості робочих місць у 2022–2023 роках, стан виробничого травматизму відносно не змінився.*

***Ключові слова:** профілактика травматизму, професійні захворювання, воєнний стан, профілактичні заходи, безпека праці, цивільна безпека.*

Вступ. 24 лютого 2022 року Україна стала жертвою масштабного вторгнення, здійсненого збройними силами російської федерації. Протягом року війна охопила значну частину території нашої країни, завдавши масштабної руйнації інфраструктурі, зокрема об'єктам у Київській, Чернігівській, Сумській, Харківській, Луганській, Донецькій, Запорізькій, Херсонській та Миколаївській областях. Увесь цей час територія України, її прибережна зона Чорного та Азовського морів, а також морські порти зазнавали постійних обстрілів із використанням ракетно-артилерійських систем, авіації та безпілотників, які застосовувалися агресором.

У результаті цих атак пошкодження зазнали численні підприємства, організації та установи, працівники яких отримували травми або втрачали життя під час виконання своїх професійних обов'язків. Навіть на тлі значного скорочення чисельності працюючих у 2022–2023 роках, загальний рівень травматизму на робочих місцях залишився стабільно високим, тоді як кількість смертельних випадків зростає [1]. Це зростання стало наслідком нових ризиків, що виникли в умовах бойових дій. У зв'язку з цим виникла гостра потреба у впровадженні ефективних заходів із запобігання виробничому травматизму. Зважаючи на це, було сформульовано основну мету та завдання дослідження.

Метою даної статті є аналіз показників стану виробничого травматизму та оцінка ризиків в умовах воєнного стану, визначення заходів щодо їх профілактики їх запобігання.

Виклад основного матеріалу. Відкрита військова агресія російської федерації проти України суттєво позначилася на функціонуванні підприємств, установ та організацій нашої країни, кардинально змінюючи їхню діяльність та умови роботи працівників. Упродовж 2022–2023 років 52,8% українських підприємств вимушено скоротили обсяги своєї роботи, оскільки стикнулися з проблемами постачання, руйнуванням інфраструктури та ризиками для працівників. Ще 23,6% компаній взагалі припинили свою діяльність через неможливість забезпечити функціонування в умовах бойових дій, а 2% підприємств були змушені евакуюватися з небезпечних регіонів, де тривають активні бойові дії.

Водночас лише 16,7% компаній заявили, що їхня діяльність залишилася майже незмінною. Вони зосередилися на запровадженні додаткових заходів безпеки для захисту працівників, що дозволило уникнути критичних наслідків. Проте, навіть у таких умовах, лише 9,7% підприємств змогли зберегти звичайний режим роботи для своїх працівників. Значна частина співробітників на 38,9% підприємств була змушена взяти відпустки або звільнитися через неможливість продовжувати роботу в умовах війни.

На 19,0% підприємств частина працівників перейшла на дистанційний формат роботи. Це пов'язано як із потребою мінімізувати ризики, так і з технічною можливістю виконувати обов'язки віддалено. У сукупності кількість працівників, які працюють дистанційно, становила 19,4%. Цей показник тісно пов'язаний із 16,7% підприємств, які змогли уникнути критичних змін у своїй діяльності. Однак лише 5,6% працівників перейшли на альтернативні режими роботи, як-от гнучкий графік, нічні зміни чи інші адаптивні умови.

Отже, вплив військових дій на режим роботи співробітників виявився значним та багатоаспектним. Ці дані свідчать про масштабні зміни в організації праці, а також про необхідність пошуку нових рішень для забезпечення стабільності роботи підприємств. Детальний розподіл змін у режимі роботи працівників відображений на рис. 1 [1].

З настанням та в умовах війни функціонування суб'єктів господарювання суттєво ускладнилося, навіть на умовно-безпечних територіях, що позначилось на стані виробничого травматизму. Зумовлено це тим, що працівники раптово стикаються з досі невідомими йому та непередбачуваними загрозами. Їх виробниче середовище раптово стало дуже небезпечним. В таких умовах виникла необхідність дуже швидко реагувати на сигнали повітряної тривоги та займати укриття, які забезпечують збереження життя та здоров'я працюючих. Разом з тим, дуже часто, це зробити неможливо через відсутність самих укриттів або браку часу для їх зайняття. Також, робота працівників комунальних служб, як правило, відбувається в екстремальних умовах, на об'єктах житлової сфери або критичної інфраструктури. Для працівників бойові дії стають справжніми дуже небезпечними чинниками, які суттєво змінюють їх умови праці та підвищують ризики настання додаткових загроз у виробничому середовищі, які не характерні для мирного часу.

Складна економічна ситуація та військові дії спричинили істотне скорочення рівня зайнятості населення в Україні. Зокрема, у четвертому кварталі 2022 року кількість працівників, зайнятих на небаюджетних підприємствах, установах та організаціях, зменшилася на 15%, що дорівнює 6,65 млн осіб. Це свідчить про серйозні втрати у сфері зайнятості, викликані як руйнуванням інфраструктури, так і неможливістю підприємств забезпечувати стабільні умови праці в умовах війни.

Особливо сильно постраждав сектор зайнятості у фізичних осіб-підприємців. Кількість працівників, що працюють за наймом у цьому сегменті, зменшилася на 28%, досягнувши 604 тис. осіб. Така ситуація демонструє значні труднощі, з якими стикаються малі підприємства, намагаючись зберегти свою діяльність у воєнний час.

У середньому скорочення кількості працюючих по країні становило 21,5%. Ці цифри відображають масштаб негативного впливу, який військові дії чинять на ринок праці України, і підкреслюють необхідність активних заходів для підтримки підприємств та збереження робочих місць [2].

За таких умов, коли чисельність працюючих значно зменшилась, відповідно, можливо було очікувати суттєвого зниження рівня виробничого травматизму. Але такого не відбулося, про що свідчать дані щодо стану виробничого травматизму у 2021–2023 роках, які наведені на рис. 2. У період з 24 лютого 2022 року по 1 січня 2023 року було зафіксовано 392 повідомлення про нещасні випадки на виробництві, що сталися під час виконання трудових обов'язків та були пов'язані з бойовими діями. Найбільша кількість постраждалих зареєстрована в Києві – 61 особа, з них 42 випадки мали смертельний наслідок.

У Дніпропетровській області постраждали 99 осіб, із яких 32 загинули. У Харківській області зафіксовано 78 постраждалих, серед яких 16 смертельних випадків, а в Миколаївській області – 76 осіб, із них 28 із летальними наслідками. У Донецькій області було зареєстровано 70 постраждалих, серед яких

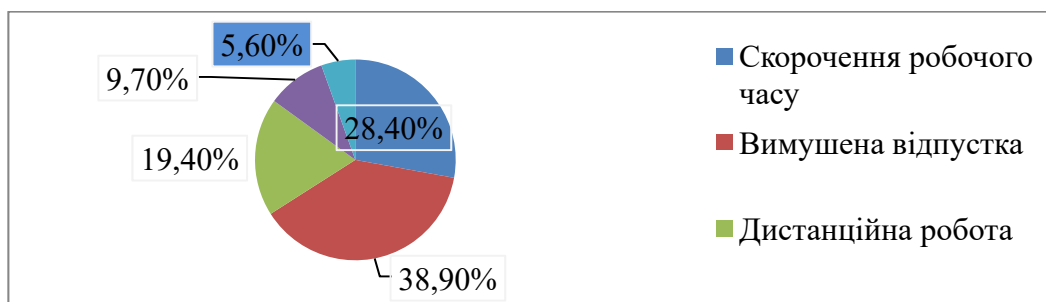

Рис. 1. Вплив воєнних дій на режим роботи працівників

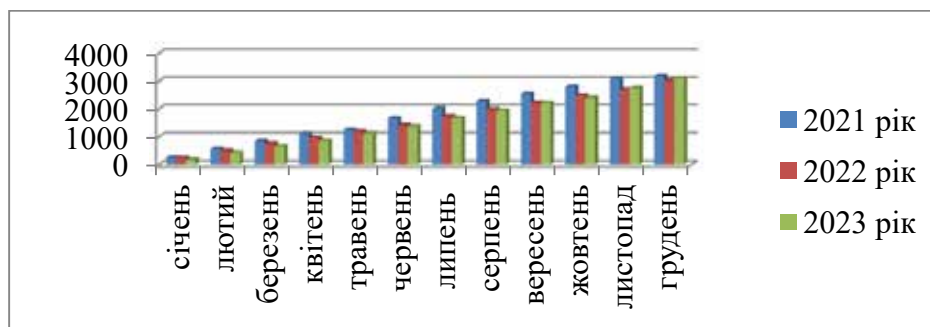

Рис. 2. Стан виробничого травматизму у 2021–2023 роках (кількість осіб)

12 загиблих, а в Запорізькій області – 13 постраждалих осіб, з яких один випадок мав смертельний наслідок [3].

Аналіз наведених даних свідчить, що у 2022 році у порівнянні з 2021 роком рівень виробничого травматизму знизився на 14%, а у 2023 році на 8,6%. Тобто, у порівнянні з 2021 роком, темп зменшення кількості працюючих перевищує темп падіння рівня виробничого травматизму. Також, слід зазначити, що не зважаючи на скорочення кількості працюючих, кількість нещасних випадків у 2023 році в порівнянні з 2022 роком збільшилась. Такий стан виробничого травматизму обумовлений тим, що 2023 році противник, в більшості випадків, наносив масовані ракетні удари по підприємствам воєнно-промислового комплексу та об'єктам критичної інфраструктури, працівники, яких знаходились на робочих місцях. Нещасні випадки, що сталися з працівниками, відбулися під час виконання трудових обов'язків, які були пов'язані з веденням бойових дій, було зареєстровано значну кількість нещасних випадків. Водночас рівень виробничого травматизму зі смертельними наслідками суттєво зріс, що наочно відображено на рис. 3 [3].

Основними травмонебезпечними галузями економіки в Україні залишаються охорона здоров'я та добувна промисловість. У сфері охорони здоров'я зафіксовано 52,7% усіх травмованих осіб, зокрема 31 випадок із летальними наслідками. У добувній промисловості та розробленні кар'єрів цей показник становить 12,1%, включаючи 19 смертельних випадків. Разом із транспортом, складським господарством, поштовою та кур'єрською діяльністю ці галузі охоплюють 74,3% загальної кількості випадків виробничого травматизму.

Серед підприємств із найбільшим рівнем виробничого травматизму виділяються: ПрАТ «ДТЕК Павлоградвугілля» (132 страхових нещасних випадки), комунальні лікарні, зокрема «Міська клінічна інфекційна лікарня» в Одесі (68 випадків), «Кіровоградська обласна клінічна лікарня» (64 випадки) та «Чернігівська міська клінічна лікарня № 2» (50 випадків). Основними причинами травматизму стали організаційні чинники – 45,5%. Нещасні випадки, спричинені техногенними, природними, екологічними та соціальними обставинами, становлять 37%, психофізіологічними – 13,1%, а технічними – 4,4%.

Важливу роль у запобіганні та ліквідації наслідків виробничого травматизму відіграють Міністерство внутрішніх справ (МВС) України та Державна служба з надзвичайних ситуацій (ДСНС). МВС

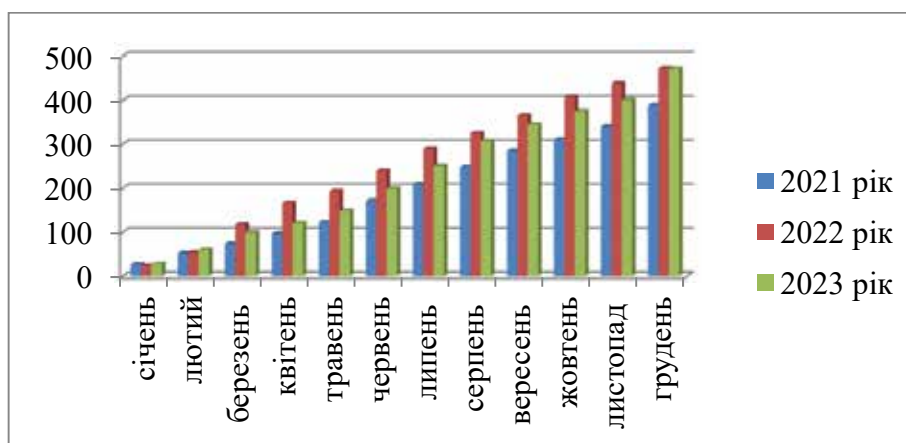

Рис. 3. Стан виробничого травматизму зі смертельними наслідками у 2021–2023 роках (кількість осіб)

забезпечує оперативне реагування на аварії, розслідування обставин нещасних випадків та координацію з іншими відомствами. ДСНС займається ліквідацією наслідків аварій, порятунком постраждалих та забезпеченням безпеки працівників у небезпечних умовах. Злагоджена робота цих служб сприяє зниженню кількості випадків травматизму та покращенню умов праці на підприємствах.

Найбільше страхових нещасних випадків сталося в Києві 12,1%, Дніпропетровській 10,9%, Львівській 6,8%, Одеській 5,9%, Донецькій 5,8%, Черкаській 5,3%, Київській 5,0% та Волинській 4,9% областях. Ці регіони становлять 56,7% загальної кількості травмованих на виробництві в Україні. Активна співпраця з місцевими підрозділами МВС та ДСНС у цих областях дозволяє оперативно реагувати на надзвичайні ситуації, мінімізуючи їхні наслідки.

Серед нещасних випадків, частіше за все, трапляються групові, наприклад:

- 10 березня 2023 року внаслідок ракетного обстрілу в Дніпропетровській області під час виконання службових обов'язків на залізничному перегоні загинули двоє монтерів колії. Також у результаті інциденту мінно-вибухові поранення не смертельного характеру отримали машиніст автомотриси, машиніст незнімної дрезини, двоє монтерів колії та електромонтер контактної мережі [5];
- 21 жовтня 2023 р. під час ракетного удару росії по терміналу «Нової пошти» під Харковом загинули шестеро, а постраждало 17 працівників компанії [6];
- 09.04. 2024 р., російські військові запустили по Харкову плануючий боєприпас УМПБ-30Д. Внаслідок удару постраждали четверо працівників підприємства [7].

Суттєвими загрозами, які спричиняють додатковий травматизм в умовах війни, стали такі події (небезпеки), як:

- ракетний та артилерійський обстріл/удар;
- підлив на мінах, боєприпасах, що не вибухнули, та залишених боєприпасах;
- обстріл зі стрілецької зброї, зокрема автоматичної;
- авіаудар/авіабомбардування;
- вибух (його ударна хвиля);
- обвал будівлі (руйнування будівельних конструкцій) унаслідок бомбардування/ракетного удару;
- обстріл із танку/БТР;
- наїзд танка на автотранспортний засіб;
- фізичне насильство (викрадення та катування);
- вибух резервуарів із сировиною, компонентами та готовою продукцією.

Висновки. Одним із ключових аспектів охорони праці є профілактика виробничого травматизму. Проведення профілактичних заходів, спрямованих на запобігання нещасним випадкам на виробництві, набуває особливої актуальності в умовах воєнного часу та вимагає невідкладних рішень, зокрема щодо забезпечення методичної підтримки діяльності суб'єктів господарювання. Для створення безпечних і нешкідливих умов праці на підприємствах усіх форм власності розробляються першочергові заходи, спрямовані на профілактику виробничого травматизму та зниження ризику травмування працівників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Діяльність вітчизняних підприємств під час війни в Україні: дослідження реального стану та потреб (липень 2022). Київ : Центр ресурсоефект. та чистого вир-ва, 2022. 23 с. URL: http://www.recpc.org/wp-content/uploads/2022/11/National_businesses_during-war_2022.pdf (дата звернення: 25.11.2024).
2. Судаков М., Лісогоп Л. Ринок праці України 2022–2023: стан, тенденції та перспективи. 2023. 167 с. URL: https://solidarityfund.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/ebrd_ukraine-lm-1.pdf (дата звернення: 26.11.2024).
3. Безпека і здоров'я на роботі у воєнний та післявоєнний час. Досвід України в умовах російської агресії. 2023. 198 с. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_856143.pdf (дата звернення: 27.11.2024).
4. Кириленко Т. Під час війни: скільки українців гинуть і травмуються на роботі. Зеркало невели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/pid-chas-vijni-skilki-ukrajintsiv-hinut-i-travmujutsja-na-roboti.html> (дата звернення: 24.11.2024).
5. На Дніпропетровщині ворог поцілив у колії та контактну мережу. Railway Supply. URL: <https://www.railway.supply/uk/na-dnipropetrovshhini-vorog-pocziliv-u-kolii-ta-kontaktnu-merezhu/> (дата звернення: 24.11.2024).
6. Удар по «Новій пошті» під Харковом: експерти впізнали 5 тіл українців (фото, відео). Новини України – останні новини України сьогодні – УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/war/udar-rf-po-noviy-poshti-pid-harkovom-z-yavilisya-kadri-vluchannya-po-terminalu-foto-novini-harkova-12432498.html> (дата звернення: 24.11.2024).

7. Лисогор І. Росія вдарила по цивільному підприємстві у Харкові (доповнено). LB.ua. URL: <http://surl.li/jzegpz> (дата звернення: 24.12.2024).

P. Svirzhevskiy, B. Tsymbal. Providing for the prevention of industrial injuries and occupational diseases under the conditions of martial state. – Article.

Summary. Based on the analysis of indicators of the state of industrial injuries in Ukraine for 2021–2023, it was established that, despite the reduction in the number of workplaces in 2022–2023, the state of industrial injuries remained relatively unchanged.

Key words: injury prevention, occupational diseases, martial law, preventive measures, labor safety, civil security.